

Gavril Marcuson

Gavril Marcuson

București

România

Reporter: Anca Ciuciu

Data interviului: Noiembrie 2004

Domnul Marcuson este un bărbat înalt, în vârstă de 91 de ani. Este scriitor (a scris „Potemkiniștii în România”, „Răscola țăranilor din 1907”) și un traducător specializat în literatura franceză (a tradus din Chateaubriand, Louis Hemon, Honoré de Balzac, Villiers de l’Isle-Adam, Alfred de Musset). Trăiește pentru pasiunea de a citi, de a ști. Citește foarte mult, de la literatură până la ziare, pe care și le cumpără în fiecare zi, de la chioșcul apropiat de casa lui. Locuiește în centrul Bucureștiului, într-o zonă de case care amintește de Bucureștiul interbelic, prin arhitectură și grădini. Urcând la etajul întâi, îl găsești înconjurat de cărți și amintiri, într-o cameră foarte caldă. Soția, de care a fost și este îndrăgostit, a murit în anul 2000, dar din orice colț al camerei privește din fotografii, mereu surâzătoare.

[Amintiri din copilărie](#)

[Familia mea](#)

[Copilăria mea](#)

[La școală](#)

[Al Doilea Război Mondial](#)

[După Război](#)

[Glosar](#)

[Amintiri din copilărie](#)

Pe bunicii din partea tatălui, Aizic și Ernestina Marcusohn, i-am cunoscut prea puțin din spusele lui tata. Au trăit și au murit la Iași. Nu știu ce profesii avea bunicul patern, bunica paternă de asemenea vag îmi aduc aminte de ea. I-am cunoscut pe aceștia la Iași cu ocazia primului război mondial, când familia mea, ca atâția bucureșteni, s-a refugiat la Iași, Bucureștiul fiind ocupat de trupele germane [între noiembrie 1916 - noiembrie 1918]. Țin minte că o dată când mama lipsea de acasă, bunicul mi-a dat să beau țuică și m-am îmbătat, am căzut sub masă. Mama a venit din oraș, m-a găsit dormind sub masă și i-a făcut un scandal nemaipomenit lui bunicul, de ce mi-a dat să beau. Eram așa de mic încât cu capul mă lovisem de masă. Eram înalt cât masa.

Tata avea doi frați și o soră pe care nu i-am cunoscut, nu i-am văzut niciodată. Au trăit toată viața la Iași. Pe frații lui îi chema unul Heinrich și pe celălalt Lazăr Marcusohn. Nici nu știu dacă avea o soră, cred că avea o soră.

Tata s-a născut la Iași în 1888. A făcut studii la Viena, Liceul comercial. Era un bărbat înalt, chipeș. Era un om foarte blând și eu sunt bucuros că semăn cu el, am moștenit fenotipul lui, statura și firea lui. Se ocupa de noi, și ne iubea într-un mod mai inteligent decât ne iubea mama, fiindcă era mai inteligent, mai cultivat. Nu mă certa niciodată, de bătaie nici vorbă nu poate fi. Era iubitor de

literatură, citea nemțește, avea o bibliotecă germană. Era abonat la „Der Kampf” [Lupta], o revistă social-democrată, care apărea la Viena. Era abonat și la presa românească și la presa evreiască. Citea în fiecare zi două cotidiane: „Dimineața” [Notă: cotidian românesc de informații. Apare la București între 1904 și 1938, cu întreruperi.] și „Adevărul” [Notă: ziar românesc de opinii democratice. Apare la Iași, săptămânal în 1871-1872, și, cu întreruperi, la București, zilnic între 1888 și 1951.], care apărea după-masă. Dimineața citea „Dimineața” și după masa citea „Adevărul”.

Iată o întâmplare pe care mi-o amintesc. Tata îmi cumpărase un miel, un miel negru cu care mă jucam eu. Și într-o zi plimbându-mă eu cu tata prin curtea cea mare, nu văd mielul. „Tată, unde-i mielul?” Tata, care cum vă spun, era un om blând, dar uneori era lipsit de tact, zice: „Unde e mielul? Hai cu mine să îți arăt eu!” Și mă duce în fundul curții și acolo rezemat de perete era o tăblie de lemn și pe ea bătută în cuie o blană neagră. „Uite mielul!” Când am văzut, cât eram de mic am priceput și am început să urlu, să dau din picioare, mi-am dat seama că îl tăiasă, dar tata îmi zice, mi-amintesc și astăzi după atâtea decenii: „Ce urlu așa mă, că ai și mâncat din el!” Când am auzit că am mâncat din prietenul meu am început să urlu și mai tare.

Tata era contabil, comerciant în București. Nu era religios. Avea afacerea lui, vindea aparate de sudură, carbid, dar nu avea firmă, nu avea un nume. A lucrat un timp cu Filip Weisselberg, cumnatul lui și după ce părinții mei au divorțat [înainte de al doilea război mondial, în anii 1930], și-a cumpărat casă în alt cartier și acolo a continuat să se ocupe cu comerțul de aparate de sudură. Tata a murit la București în anii 1960.

Bunicul din partea mamei, Isac Weisselberg, cred că s-a născut în 1855 în Târgu Neamț, dar nu sunt sigur. A trăit în localitățile unde și-a făcut copiii, la Huși, apoi cei mai mici s-au născut la București. A fost negustor, engrosist de vinuri. Bunicii erau dești, erau credincioși. Dești erau și părinții mei dar nu erau credincioși. Despre bunica din partea mamei, Frederica Weisselberg mi-a aduc aminte că la adânci bătrâneți avea părul negru, nu încărunțise. Ne iubea și pe mine și pe fratele meu, Octav, stătea de vorbă cu noi. Nu ieșea din casă, nu mergea în oraș și se îmbrăca modest.

Am crescut în casa bunicilor materni, acolo am copilărit. Primele amintiri sunt din timpul primului război mondial, când aveam trei-patru ani. Îmi amintesc că armata germană se încartiruisă printre altele și în casa noastră. Intraseră soldați germani de care îmi amintesc foarte bine, cu căștile lor, și strigau: „Ruhe, ruhe!”. Și am întrebat-o pe mama ce însemna „ruhe”. Și mama, care știa puțin nemțește, mi-a spus că înseamnă liniște. L-au lovit pe bunicul cu patul armei în cap, eu nu am văzut scena asta, dar îmi aduc aminte pe urmă că l-am văzut pe bunicul cu capul însângerat, cu sângele șiroindu-i pe chelie și [apoi] venea zilnic o soră medicală și îi pansa rana. Tata nu era acasă, era plecat, nu știu unde, poate la Iași. Acasă eram eu cu mama, cu o soră a mamei și cu bunicul meu. Ne-am împăcat bine cu ostașii germani, care ne ocupaseră locuința. Mi-aduc aminte și astăzi cum stăteau rezemați de perete cu căștile lor în cap și cântau cât îi ținea gura. Îmi amintesc cântecele lor, cântece populare germane, naive, copilărești, pe care le cântau pe vremea aceea. De la ei am învățat primele cuvinte germane. Pe mine mă porecliseră soldații „Zigeunerkind”, adică copil de țigan, pentru că eram mic și negru. Îmi amintesc apoi când a intrat armata noastră în oraș și bunicul mi-a spus: „Ieși în poartă și strigă: Trăiască Armata Română!” și ieșeam la porțiță și strigam cât puteam. Și îmi amintesc trupezle române cum mășăluiau pe Șoseaua Viilor spre centrul orașului. Bunicul și bunica dinspre mama sunt înmormântați la [cimitirul

evreiesc] Filantropia, nu știu când au murit [cândva după al doilea război mondial].

Familia mea

Bunicul matern a avut 16 copii, dintre care au trăit până la vârsta adultă numai 7, trei băieți și patru fete: Sabina, Filip, Rașela, Evelina (mama), Victor, Neuman și Lucia. I-am cunoscut mai bine, erau la București, afară de Rașela, pe care am cunoscut-o și care a locuit la Botoșani.

Cea mare, Sabina Michell [născută Weisselberg], a locuit în București. Era casnică. Soțul ei se numea Iosef Michell. Au avut o fată care a murit la 16 ani, Laureta [diminutiv de la Laura]. Filip Weisselberg era negustor, om de afaceri, iar soția, Rebeca Weisselberg era farmacistă. Nu au avut copii. Avea o firmă, vindea pluguri, se numea „Plugul”. Vindeau și aparate de sudură, carbid, care folosea la sudura autogenă ș.a.m.d. Rașela Goldschläger [născută Weisselberg] a fost casnică și a locuit la Botoșani. Nu a avut copii. Victor Weisselberg era avocat, iar soția lui, Adela Weisselberg, era dactilografă la o firmă. N-au avut copii. Neuman Weisselberg era inginer chimist la Universitatea din Zurich iar soția lui, Stephanie Weisselberg, trăiește. În luna aprilie [2005] face 100 de ani. Au doi băieți, verii mei: Mircea Weisselberg, inginer și Isac Weisselberg, inginer. Ambii locuiesc la Haifa. Mama lor locuiește în Tel Aviv, la un cămin de bătrâni. Ultima fată, este Lucia Issersohn [născută Weisselberg]. Soțul ei, Herman Iersohn, era de profesiune medic. Au avut o fată, Lauretta, după cea care a murit. Lauretta este medic în Canada.

Mama, Eveline Marcussohn [născută Weisselberg], s-a născut la Huși în 1892. Avea câteva clase de liceu. Nu era o persoană religioasă. Era o femeie destul de simplă, știa puțină franceză. Bunicul i-a dat numai pe băieți la școală [la facultate]. Pe unul din băieți l-a făcut chimist, pe alt băiat l-a făcut avocat, pe altul l-a făcut contabil, dar pe fete nu le-a dat la școală. Fetele erau disprețuite. Bărbații conduc, iar femeile și în sinagogă stau despărțite. Mama a fost casnică. Ne iubea în felul ei, avea grijă de noi, ne hrănea și noi nu eram pretențioși la mâncare. Era blândă, uneori se mai și supăra, dar nu ne bătea. Nici eu nici fratele meu n-am suferit bătaie.

Fratele meu, Octav Marcussohn, este mai mic decât mine cu 9 ani. E născut în 1922, la București. Eu îl învățam, glumeam cu el, îl duceam la plimbări pe străzi. Din Dealul Spirii, unde locuiam, îi ziceam: „Octăvică, astăzi te duc pe niște străzi, pe unde n-ai mai fost niciodată! Să vezi că o să-ți placă!” Și-l duceam și îl plimbam pe străzile care mergeau la vale, spre mănăstirea Antim. Și-i plăcea și lui și îi arătam casele, treceam pe lângă simigerie, îi cumpăram un covrig cu susan, ca un frate mai mare, sigur. Îmi amintesc de strada Cazărmii, unde iarna era derdeluș și mă duceam cu săniuța.

Aveam relații apropiate, deși gândeam diferit. Eu eram de stânga și el era de dreapta, dar nu ne luam de păr. El gândea altfel, era antisovietic, sionist. A făcut Facultatea de Matematici din București. A fost un student foarte bun. El împreună cu alt coleg al lui, Halanai, un evreu spaniol [sefard], au fost șefi de promoție și Ministerul Învățământului a vrut să-l trimită la Moscova pentru doctorat. El s-a speriat atât de tare, încât a fugit în Israel, prin anii 1950. Acum este pensionar la Tel Aviv. În România n-a avut serviciu, iar în Israel a fost profesor de matematică la o școală. E de multă vreme pensionar. Nu are copii, nu a fost niciodată căsătorit. Îmi trimite scrisori admirabile, dar nu mă iartă că am fost de stânga, nici până astăzi. Dar mă iubește. Am scrisorile lui, scrisori foarte inteligente. E atât de cultivat, mai știe și altceva decât matematică! N-am făcut un secret din faptul că am un frate în Israel. Au fost înțelegători oamenii cu care am lucrat.

Copilăria mea

Mă numesc Gavril Marcuson [simplificat din Marcussohn în 1968]. M-am născut în București, la 28 octombrie 1913, în casa bunicului matern, o casă veche de pe Șoseaua Viilor din București, care pe atunci era la marginea orașului, dar astăzi este într-un cartier semi-central, pentru că s-a construit foarte mult.

Ne-am schimbat locuința pentru o casă mai arătoasă din strada Uranus, fosta casă a celui mai bogat om din mahalaua Dealul Spirii, Niță Stere. Era o casă foarte frumoasă, cu sobe de cărămidă, cu gaz aerian. Casa în interior era făcută din camere mari și înalte. Acolo locuiau bunicii mei materni cu cei mai mulți dintre copiii lor. Bunicul meu matern a avut nu mai puțin de 16 copii, dintre aceștia au trăit până la vârsta adultă numai 7. Iar dintre acești 7, o bună parte locuiau împreună cu noi, împreună cu mine și cu părinții mei [în aceeași casă, dar] în alte apartamente. Bunicul a adus zidari italieni, pe vremea aceea, zidarii din București erau cei mai mulți de origine italiană, și au mai construit un etaj. Acolo a stat familia unui frate al mamei, Filip [Weisselberg], familia unui frate al mamei, Victor [Weisselberg], o soră a mamei, Sabina [Michell], părinții mei și cu mine. Filip, care era afacerist, locuia la etaj cu soția și avea la parter un apartament cu birourile lui.

Erau multe camere. Camera mea era făcută din împărțirea în două printr-un perete a unei camere mai mari. Această împărțire s-a făcut pentru ca eu și fratele meu să avem camere personale. Și o cameră o ocupam eu și cealaltă jumătate era ocupată de Octăvică. Am avut unul din primele telefoane din București, telefon neautomatizat, cu patru cifre și foarte curios lucru că îmi amintesc și numărul telefonului: 3851. Când vroiam să vorbim cu cineva, băteam în furcă, răspundea o domnișoară telefonistă: „Alo!” Și noi ziceam: „Dați-mi vă rog numărul cutare!” Și așteptam... Nu era automatizat. Lămpile [erau] cu gaz aerian, încălzirea era cu lemne, cu cărbuni, cu lignit sau cu ulei. Aveam o curte mare cu o grădină frumoasă, cu straturi de căpșune și de flori, cu un chioșc de metal, care avea un mic drapel de metal, pe care scria anul în care fusese construit: 1886. Acolo am trăit în casa părinților, jucându-mă în curte cu prietenii mei din fundătura de vis-a-vis.

Părinții mei nu erau religioși, deși nu erau nici atei, erau indiferenți în materie religioasă. Tata ținea unele sărbători, de exemplu, la masă nu mânca carne și brânză. Și respectam și eu, mă deprinsesem și eu așa, până și astăzi îmi vine greu după ce am mâncat o friptură, să mănânc o felie de brânză. De Paște cumpăra tata azimă și mâncam azimă, dar mai păcătuiam, mai mâncam și pâine. Nu aveam viața tradițională.

La sinagogă am fost în copilăria mea la ocazii, de Anul Nou [Ros Hasanah], poate de Purim, nu îmi amintesc de vineri seara. Mergeam la o sinagogă pe strada Antim, stradă care era în apropierea câtorva sute de metri de locuința noastră. [Notă: probabil sinagoga Reșit Daath, din strada Antim, nr. 13, datând din 1897. Sinagoga a fost demolată în 1987 în procesul de sistematizare a Bucureștiului.] Sinagoga era modestă, era instalată într-o casă, spre cartierul Antim, dar nu departe era și o școală primară evreiască, am uitat cum se chema.

Am copilărit într-un cartier tipic bucureștean, Dealul Spirii. Aveam vecini o familie, Dragoș, al cărui fiu devenise în timpul război [al doilea război mondial] subsecretar de stat. Mai încolo era familia unui francez, Legat, care era de profesie fotograf și avea un atelier fotografic, Atelierul Legat. Vis-à-vis era un zidar italian, îl chema Perisotti. Era și un cizmar român, Vasile Anagnoste, vechi militant social-democrat, foarte inteligent și cultivat, cu care îmi plăcea să stau de vorbă. În Fundătura

Uranus avea un bordei [Notă: casă foarte modestă, de regulă din pământ], despre care când vorbea el zicea „casele mele”. Lucra la fabrica de încălțăminte Schull. Tot în Fundătura Uranus locuia un șofer francez. Cu băiatul lui eram coleg de școală. Obişnuia să-l bată pentru nimica toată cu manivela de la mașină. Pe vremea aceea automobilele nu erau automatizate, ca să pornească mașina șoferul îi băga în bot o manivelă și învârtea, învârtea până pornea motorul. Ei bine, cu manivela îl croia și îmi aduc aminte după mai bine de 80 de ani și ceva de ani cum într-o zi mi-a spus băiatul o vorbă pe care nu o pot uita. Mi-a spus: „Mă, ce tată bun ai tu!” „De ce spui așa?” „Că nu te bate niciodată și te poartă încălțat!” Se minuna că tata nu mă bătea și că eram mereu încălțat. Tot în Fundătură aveam un coleg de școală, se numea Condrea Marius. Îmi amintesc de vecinii noștri, de simigiul din colț, de băcănia din alt colț. Fetele băcanului erau cunoscute balerine la teatrul de revistă. Mă duceam când eram mai mare din când în când să mănânc niște mici la restaurantul Florescu de pe Calea 13 septembrie. Îmi amintesc de farmacistul din alt colț și de farmacistul care i-a succedat.

Veneau la noi în curte oltenii. Erau adevărați olteni din [județul] Gorj [Notă: oameni veniți de la peste 100 de kilometri de București care se stabiliseră la marginea orașului unde practicau grădinăritul și creșterea animalelor care asigurau aprovizionarea bucureștenilor], care cărau două coșuri mari cu fructe, legume, flori și vase mari cu iaurt, pe care îl scoteau cu lingura. Și cumpăram de toate, fructe, legume, ouă, brânză. Dar exista desigur și piață. La piața se ducea mama cu o bucătăreasă, pe care o aveam angajată și care vedea de casă, dar nu prea mergeau la piață. Venea piața în curtea noastră. Și cărbune se vindea tot așa, cu cobilița. Așa m-am rătăcit o dată, pe la patru, cinci ani. Locuiam lângă Șoseaua Viilor și m-am luat după un vânzător de cărbune. Mi s-a părut foarte interesant, ei umblau cu cobilițele și strigau: „Chiop, chiop, chiop, chiop, cărbunele!” Eu nu mai auzisem așa ceva și m-am luat după el și am mers până am ajuns în alt cartier și a venit bunicul și m-a luat de mână. Bieții olteni umblau desculți, trăiau într-o mizerie. Acuma nu mai există desculți în București, atunci era lucru obișnuit. Vara se umbla desculț. Și vecinul meu cu care mă jucam, se minuna că mă vede încălțat. El umbla desculț, prietenii mei umblau desculți. Azi nu mai exista asta, meritul regimului comunist. Până la regimul lui Gheorghiu-Dej, veneau bărbați, femei desculțe, era un lucru obișnuit. Vara să porți ghete era lux. Îmi amintesc că unii oameni mergeau desculți și țineau în mână ghetetele, să nu își uzeze tălpile. Probabil că se duceau într-un loc unde trebuia să fie încălțați.

Bucureștiul pe vremea aceea avea farmec, avea poezie, avea pitoresc. Luminarea străzilor și luminarea locuințelor se făcea cu gaz aerian. Erau felinare și când se întuneca, spre seară, venea un lampagiu, care avea un aprinzător, dădea la o parte ușița, închizătoarea felinarului, aprindea gazul aerian și spre ziua [dimineață] venea tot acesta și îl stingea. [Notă: Luminarea străzilor cu gaz aerian a fost înlocuită de luminarea prin curent electric după primul război mondial.]

Transportul se făcea cu tramvaiul cu cai în anii 1920. Tramvaiele erau trase de doi cai. Când tramvaiul ajungea la vale, la Izvor, și trebuia să urce dealul Arsenalului, era un băiețuș, care mai agăța încă doi cai și vizitiul mâna patru cai cu care urca dealul. Aveam și eu abonament la tramvaiul cu cai. Tramvaiul cu cai venea pe Calea 13 septembrie, mergea pe Uranus, la vale, pe la Arsenal, pe Calea Victoriei, pe unde este acum biserica Zlătari și o lua pe strada Carol, acuma se cheamă strada Franceză, pe Șerban Vodă și ajungea la cimitirul Bellu. Ăsta era un traseu [notă: aproximativ 3 kilometri, pe direcția vest-sud]. Tramvaiul electric mergea de la Cotroceni la Obor. [Notă: Tramvaiele cu cai au existat o perioadă în paralel cu primul tramvai electric.] Bucureștenii îi

spuneau „Electricul”, că era singurul tramvai electric din București. Tramvaiele erau mici, existau și tramvaie de vară, care erau deschise, cu bănci. Era un taxator, care vindea bilete și vizitiul. Erau folosite în mod curent, ca și tramvaiele din ziua de astăzi, însă Bucureștiul avea o populație mult mai mică decât astăzi. Când m-am născut eu, cred că avea vreo 300.000 de locuitori, 200.000 și ceva către 300.000 și astăzi are 2.000.000. Existau foarte puține mașini în București. Existau mai ales Forduri, și când mergeau, răsunau tinichelele din care era făcută mașina. Astea erau mașinile cele mai ieftine, existau și mașini luxoase, mașini Buick, Chevrolet. Pe urmă s-a răspândit tramvaiul electric. Și târziu de tot, după război, au apărut troleibuzele, eram deja bătrân.

Ne fotografiam când și când, era un eveniment. Tehnica era alta, se aprindea o lumină, trebuia să stai nemișcat și te fotografia. Era la modă un fotograf, „Julietta”, unde este astăzi un bloc, pe Calea Victoriei, colț cu bulevardul, un bloc din acelea geometrice, numai din unghiuri drepte și linii drepte. Acolo [era studioul] „Julietta” ținut de un evreu. Nu îmi amintesc numele lui. Pe strada Câmpineanu, era un al doilea fotograf la modă, numit Mandy, tot evreu. Cei doi fotografi își ziceau amândoi furnizori ai curții regale și aveau dreptul să fotografieze pe membrii familiei regale. Din fotografii ei au făcut artă. Am și eu câteva fotografii făcute la „Julietta”. Lângă Mandy era o croitorie celebră, frații Cohen, furnizori ai Curții regale. Erau tot evrei bineînțeleși, după război au emigrat în Israel. Era o croitorie bărbătească. Nu știu dacă făceau și croitorie feminină, cred că nu. Frații Cohen te făceau cum voiau, mai slab, mai gras, erau artiști ai acului de cusut.

Pe Calea Victoriei erau niște magazine nemaipomenite. Era magazinul de covoare Giaburov, ținut de niște armeni. Era băcănia lui Dragomir Niculescu, unde acum este Romarta. Veneau bogătașii zilei, parlamentari, bancheri și luau cu polonicul icre negre. Îi spunea patronului: „Dragomire, pune-mi un kilogram, două kilograme!” Îmi amintesc de terasa Oteteleşanu, unde este astăzi Palatul Telefoanelor. Aici veneau scriitorii. Am fost și eu, am auzit-o cântând pe Florica Florescu [Notă: artistă lirică cunoscută în epocă]. Am fost la terasa Gambrinus. La vechiul Teatru Național mă duceam la galerie. Plăteam pe un bilet 10 lei. Erau actori, care spuneau că ei pentru galerie joacă, că numai galeria consacră pe marii actori. Teatrul Național avea o acustică deosebită, era foarte plăcut, avea o cortină foarte frumoasă pictată de pictorul Traian Cornescu și în spatele ei era cortina de catifea. Îmi amintesc Teatrul Liric, cum se numea pe atunci Opera, care a fost bombardat de nemți [în timpul al doilea război mondial], s-a demolat. Era în Piața Valter Mărăcineanu, lângă [parcul] Cișmigiu. Acolo am văzut primele spectacole de operă și primele spectacole de balet. Îmi amintesc de fresca de la Ateneu, a lui Traian Petrescu, dacă nu mă înșeală memoria așa îl chema. Admirabil! Toată istoria românilor de jur împrejurul sălii Ateneului.

Lumea ieșea la plimbare în toate zilele pe Calea Victoriei, mai ales duminica dimineața. Locul de plimbare era între Cercul Militar și Piața Palatului Regal, vis-a-vis de Biblioteca Universitară. Acolo se plimba lumea încolo și înapoi și era atâta lume că nu avea loc pe trotuar și se plimba și pe carosabil. Carosabilul era împărțit în trei, pe cele două margini, stânga și dreapta, pentru automobile, spre Palat și dinspre Palat, iar partea din mijloc era pentru trăsuri, care atunci erau numeroase în București, poate erau mai numeroase decât mașinile. Un prefect al Bucureștiului, Gavrilă Marinescu, a pus în lanțuri trotoarele și lumea nu mai putea să se plimbe pe carosabil [aproximativ în anii 1920]. Nu ieșea nici un bărbat fără pălărie, asta nu exista. Îmi amintesc că eu o dată am ieșit pe stradă fără pălărie și în urma mea a alergat mama cu o pălărie în mână și mi-a spus: „Cum pleci tu în oraș? O să creadă lumea că ești nebun! la pălăria!”

Pe 10 mai ieșeam la parada militară, eram nelipsit. Cânta fanfara și apoi urma armata, diferitele arme, artileria, cavaleria, infanteria, trupele de geniu și la urmă apărea și familia regală. La înmormântarea regelui Carol I], eu aveam un an sau doi și am participat împreună cu dădaca mea. Îmi amintesc de regele Ferdinand, de Carol al II lea, care era cel mai inteligent dintre regi. Îmi amintesc de Voievodul Mihai [Mihai I]. Nu îi iubeam pe membrii familiei regale, dar se găseau fotografii, presa era plină. Ajungea să deschizi un ziar și vedeai fotografia regelui, fotografiile prinților. Îmi amintesc de prințul Nicolae [Notă: (1903-1977), principe; fiul regelui Ferdinand I și al reginei Maria, fratele mai mic al regelui Carol al II lea], care conducea o mașină cu viteză pe atunci neobișnuită în București.

Regele inaugura în fiecare an târgul Moșilor. Târgul Moșilor se deschidea în mai, de Joia Moșilor. [Notă: Târgul ținea timp de o lună de zile, după sărbătorirea Paștelui creștin.] Mă duceam în fiecare an. Acolo erau oameni care își câștigau existența cu tot felul de loterii și circuri, femeia cu barbă, femeia cu coadă de pește, cel mai tare om care rupe lanțuri, șmecherii din astea. Era o distracție destul de vulgară. Era un restaurant unde se putea bea bragă, se mâncau mici. Mergeam cu părinții. Când m-am făcut mare mergeam și singur și căscam gura și eu la diferite panorame. Puteai să tragi la țintă și dacă nimereai la țintă câștigai ceva. Premiile erau diferite obiecte de artizanat, erau păpuși, fleacuri.

La școală

Învățam la Școala Golescu, școala de băieți numărul 3. Școlile de pe atunci nu erau mixte, erau școli de băieți și școli de fete, licee de băieți și licee de fete. Să vă spun o întâmplare în legătură cu prima zi de școală [în 1919]. M-a îmbrăcat mama frumos, mi-a pus ghiozdanul, nou cumpărat, în spate, cu cartea de citire, cu cartea de aritmetică (că noi toți copiii îi spuneam artimetică) și m-a trimis la școală. Eu mai fusesem o dată la școală, cu mult timp înainte, cu bunicul ca să mă înscrie, dar nu-mi aduceam aminte acum unde era școala. [Școala era aproape de casă]. Pornesc la școală pe strada Cazărmii, nu nimeresc școala și timpul trecea și trebuia la 8 dimineața să fiu acolo. Dau pe o stradă, pe o altă stradă, școala nu apărea nicăieri. Eram foarte sfios, timid, nu îndrăzneau să opresc pe un trecător, să-l întreb unde este Școala primară numărul 3 Golescu. Stăteam prost la marginea trotuarului și îmi venea să plâng că nu știam unde este școala. Cum stăteam eu așa și nu știam ce să fac, văd venind spre mine un domn așa cam între două vârste, elegant îmbrăcat, care mi-a inspirat încredere. Ceilalți trecători mi se păruseră grăbiți, nu îndrăzneau să îi opresc. Mă apropiu de el și timid îl întreb dacă nu știe unde este școala Golescu.- „Vino cu mine că îți arăt eu!” Și mă ia cu el, pe drum mă întreabă cum mă cheamă, ce fac părinții mei, în ce clasă sunt. El întreba, eu răspundeam și tot mergând așa, el întrebând, eu răspunzând, apare în fața mea școala. Eu de bucurie că am găsit școala am dat buzna să intru pe poartă, dar el mă oprește și zice: „Stai să intru eu mai întâi, că sunt mai bătrân, și pe urmă intri și tu!” Intră el pe poarta școlii, curtea era plină de elevi care se jucau. Toți mă împresoară și îmi pun aceeași întrebare: „Mă, tu ești băiatul lui domnul Movilă?” „Nu!- zic eu - Nu sunt băiatul lui domnul Movilă!” Între aceștia vine un pedagog și ne bagă în clasă și ne aranjează în bănci. Cine intră în clasă? Domnul pe care îl întrebam eu. El era învățătorul, domnul Movilă. Parcă îl văd și astăzi, după 80 de ani și ceva, cu catalogul la subțioară, intră, se urcă la catedră și ne spune nouă: „Copii, eu pe rând am să citesc numele vostru, voi când vă auziți numele vă ridicați în picioare și ziceți: Prezent! Ați înțeles?” „Da!” Strigă el catalogul, fiecare copil se ridică în picioare, zice prezent și la un moment dat îl aud că zice Marcuson Gavril. Mă ridic și eu în picioare: „Prezent! Da, știți că pe mine nu mă cheamă Gavril!”

„Dar cum te cheamă?” „Pe mine mă cheamă Guțu [diminutiv de la Gavril], așa îmi spune acasă!” Zice învățătorul: „Guțu îți zice acasă, dar în acte ești trecut Gavril. Noi îți zicem Marcuson Gavril! Stai jos!” Și pe urmă se adresează clasei: „Copii, voi știți ce a făcut Marcuson? Trebuia să vină la școală și de prost ce este n-a nimerit școala!” A fost un râs nemaipomenit. Râdeau de mine, eu nu știam ce să fac. Și le povestește învățătorul întâmplarea cu mine cum stăteam pe marginea trotuarului, disperat că nu găseam școala. De atunci camarazii mei m-au poreclit „Prostul clasei”, ajunseseam în clasa a IVa și tot îmi spuneau „ăsta care n-a nimerit școala de prost ce este”.

Domnul Movilă, învățătorul, era un compozitor cunoscut pe vremea aceea. Acum câțva timp am auzit la radio niște cântece compuse de el. Îl chema Juarez Movilă, avea un prenume spaniol, numele unui revoluționar. Scotea o revistă, care se numea „Curierul Artelor” și la care părinții elevilor, cel puțin cei cu dare de mână, trebuia să se aboneze. Au apărut vreo 3 numere de revistă, noi eram abonați. Cum decurgeau orele? Învățătorul intra în clasă și noi elevii ne ridicam în picioare și rămâneam în picioare. În perete era o icoană. Noi ne întorceam cu fața la icoană și unul dintre băieți spunea Tatăl Nostru și pe urmă toți se închinau, ne așezam în bănci și începea lecția. Azi așa, mâine așa, văzând pe colegii mei toți că se închină, din spirit de imitație, știți că copiii mici sunt ca niște maimuțici, mă închinam și eu fără să îmi dau seama ce semnificație are acest gest. Până când într-o zi, în timpul rugăciunii, învățătorul a venit la mine, mi-a pus mâna pe umăr și mi-a spus cu blândețe în glas: „Tu să nu te închini!” N-am înțeles, nu cunoșteam. Încă nu împlinisem 6 ani, părinții mă dăduseră la școală după sistemul german. Eram cel mai mic din clasă. Nu știam și nu am zis nimic. Întorcându-mă acasă pentru masa de prânz, tata avea un obicei, în fiecare zi mă întreba: „Ei, te-a scos la lecție?” Dacă ziceam da, îmi puneă alte două întrebări: „Ai știut să răspunzi? Ce notă ți-a pus?” M-a întrebat și atunci. „Nu m-a scos, dar să vezi, a venit domnul învățător la mine în timpul rugăciunii și mi-a pus mâna pe umăr și mi-a spus: Tu să nu te închini!” Tata a rămas uimit, fără grai. După un timp a întrebat: „Și a mai spus asta și la alți băieți?” Zic: „Numai mie!” Tata mi-a pus întrebarea asta știind că în clasă mai sunt încă 2 elevi evrei, dar ăia, probabil mai instruiți ca mine, nu se închină. N-a mai zis nimic tata. Am mâncat și după masă, m-a tras deoparte și a început, cum s-a spus mai târziu, să mă prelucreze. Mi-a vorbit despre Dumnezeu, mi-a vorbit despre religii, mi-a spus că sunt mai multe religii și că noi, familia noastră, avem altă religie decât ceilalți coșcolari ai mei și că noi nu obișnuim să ne închinăm, numai ceilalți și așa mai departe. Atunci am auzit pentru prima oară vorbindu-se de Dumnezeu și despre religie.

Cursul inferior [gimnaziul], l-am făcut la [Liceul] Mihai Viteazul și cursul superior [liceul] l-am făcut la [Liceul] Spiru Haret. Profesor de limba română era Petre V. Haneș, doctor în Litere, autor de manuale școlare, a numeroase cărți de istorie literară, cel care a înființat societatea „Prietenii Istoriei Literare”, care scotea revista „Prietenii Istoriei Literare”. El este cel care a făcut o importantă descoperire de ordin istoric literar, a descoperit că poemul „Cântarea României”, aparține nu lui Bălcescu, așa cum se credea până la el, ci lui Alecu Russo. [Notă: „Cântarea României”: cea mai cunoscută operă a poetului și prozatorului Alecu Russo; poem în proză, scris în limba franceză, publicat în 1850, în traducerea lui Nicolae Bălcescu.] Un alt profesor de limba română a fost Scarlat Struțeanu, doctor în Filologie română, autorul unei cunoscute teze de doctorat despre umorul lui Caragiale. La Limba Franceză [era] Benedict Kanner, doctor în Litere la Sorbona. Alt profesor de franceză, Alexandru Claudian, mai târziu a devenit profesor universitar de filozofie antică la Facultatea de Filozofie din Iași. Profesori de germană [erau]: Bruno Colbert, doctor în Litere la Viena, ulterior devenit conferențiar de limbă și literatură germană la Facultatea de Litere din București și Ștefan Motaș Zeletin, doctor în Filozofie de la Universitatea din Erlangen,

Germania, autorul celebrei lucrări pe atunci „Burghezia română” și devenit ulterior, ca și Claudian, profesor la Universitatea de Filozofie din Iași. La Limba engleză [aveam profesor pe] Ioan Olimp Ștefanovici-Svensk, doctor în Litere de la Londra, fost student al vestitului lingvist englez, Daniel Jones, cel care a creat sistemul de transliterare numit Jones. Este cel care a introdus în țara noastră sistemul de transliterare a limbii engleze, primul traducător al lui Eminescu în engleză, în colaborare cu poeta engleză Sylvia Pankhurst.

Îmi aduc aminte cu plăcere în special de Ștefanovici, care m-a învățat nu numai engleză, care m-a învățat ce este fonetica. Vorbesc mai bine, nu numai engleza, orice limbă, vorbesc mai bine și românește. El mi-a făcut educația auzului. Foarte mare profesor, Ștefanovici, uitat astăzi, cine îl mai știe? Îmi amintesc prima lui lecție. A venit în clasă fără să spună o vorbă, a pus mâna pe cretă și ne-a făcut pe tablă patrulaterul vocalismului englez. Mai târziu, devenit eu profesor de fonetică a limbii franceze, am făcut studenților mei patrulaterul pe care îl învățasem în clasa a Va. Cum aș putea să-l uit pe Benedict Kanner, care m-a învățat franceza și de la care am luat prima palmă. Eram clasa I de liceu, corespunzătoare cu anul întâi de gimnaziu de azi, de clasa a Va, și m-a pus să citesc din carte. În carte scria „Leve toi!” (Ridică-te!) Și eu am citit [cum se scrie] „LEVE TOI!” Și mi-a tras o palmă. Nu știa că trage o palmă unui viitor coleg, profesor de franceză. Cum aș putea să uit lecțiile de germană ale lui Colbert, lecțiile de română ale lui Petre Haneș, atât de apropiat de elevi, lecțiile de filozofie ale lui Ioanițescu, care fusese studentul lui Maiorescu. [Titu Maiorescu (1840-1917): estetician, critic literar, profesor; este unul dintre fondatorii societății literare „Junimea” din Iași unde s-au format cei mai importanți scriitori români ai vremii precum M.Eminescu, I.L.Caragiale, I.Slavici etc. Elaborează teoria „formelor fără fond”, prin care promovează introducerea valorilor autohtone față de preluarea unor șabloane literare occidentale.] Ioanițescu nu voia să predea Logica decât după manualul lui Maiorescu, care nu se mai găsea de zeci de ani. Tata, ca să mă ajute, a scris unui frate de al lui din Iași, care a căutat la anticari manualul și mi l-a trimis. Eram unul dintre puținii elevi din clasă care aveam acel manual.

Până și profesorii de așa numitele dexterități erau oameni chemați. Era sculptorul Aristide Iliescu, compozitorul Ioan Croitoru, care ne preda muzica. Cântărețul de operă, Grigore Magiari, care și el ne preda muzica, venea cu gramofonul în clasă, ne punea discuri și ne făcea educație muzicală. Profesorul de Cultură fizică avea studiile făcute în Suedia. Directorul liceului îl trimisese în Suedia ca să cumpere de acolo aparate pentru sală ceea ce s-a făcut. Așa erau liceele pe atunci. Profesorul de istorie, Iuliu Moisil, ulterior, a devenit academician, întemeietorul numismaticii românești. Asemenea profesori am avut. Pe vremea aceea a fi profesor de liceu era mare lucru. Când un profesor de liceu se înscria într-un partid toată presa anunța că domnul profesor cutare s-a înscris în cutare partid și erau unii șefi de organizație de partid județene, ceea ce era mare lucru.

Am avut prieteni de liceu, dar și prieteni de facultate. Din facultate am avut un prieten, care a murit, Mircea Stoe. A devenit întâi atașat, pe urmă secretar de legație la Londra și când a abdicat regele Mihai și-a dat și el demisia. Se stabilise la Sutton, un orașel de lângă Londra. Soția mea a avut un congres la Paris și eu am trecut mâneca [Canalul Mânecii] în Anglia, am stat în gazdă la el câteva zile cât a durat congresul. Mircea a murit de cancer pulmonar, din cauza tutunului. Soția lui trăiește și sunt în corespondență cu ea. Am avut prieten foarte bun, Alfred Reiner, evreu, care a murit la cutremur [în 1977] cu toată familia lui. Reiner era directorul unei tipografii situate aproape de Piața Sf.Gheorghe. Într-o vreme, în anii 1950, înainte de a mă căsători, am locuit la el, pe strada Poenaru Bordea, lângă Tribunal. N-am locuit mult, dar mai mult de un an. La cutremur, toți cei care

erau în bloc au murit. Era un bloc șubred [vechi], simțeam când trecea un camion pe stradă, vibrau ferestrele. S-a construit acolo un alt bloc. L-am avut prieten pe Idel Segal [evreu], care a murit asasinat. Era redactor la Editura Științifică și Enciclopedică, umbla cu sacoșele cu manuscrise și niște bandiți au crezut că cine știe ce are el acolo. El n-a vrut să cedeze, a fost încăpățânat și l-au omorât pe stradă. Asta s-a întâmplat prin anii 1970. A apărut un articol foarte frumos despre el în „România liberă” [notă: ziar românesc de informație care apare în timpul perioadei comuniste și continuă în serie nouă după 1989]: „Moartea unui cărturar”. Nu am ziarul, nu știu cum l-am rătăcit, regret. Am făcut fotocopii și le-am dat la toată lumea. Morți toți! De ani de zile nu m-am mai văzut cu colegii mei. Țștia care mai sunt nu ies din casă.

Am avut o inițiativă, prin anii 1950, ca absolvenții liceului Spiru Haret din promoția 1931, să ne întâlnim măcar o dată pe lună ca să știm unii de alții. Am făcut rost de telefoanele tuturor, le-am telefonat și de atunci în fiecare lună, în ultima joi a fiecărei luni ne întâlneam la restaurantul Casei Universitarilor. Când s-au împlinit 50 de ani de la terminarea liceului eram încă destui. Ne-am întâlnit atunci la [restaurantul] Cina și am pus câteva mese cap la cap. Am făcut un chef monstru. La 60 de ani încă mai eram câțiva, la 70 de ani nu mai eram. Trebuie să știți că eram două clase de elevi, fiecare cu câte 40 de elevi, deci în total 80 de elevi. Astăzi mai sunt în viață 4, dintre care 2 evrei. Atunci erau vreo 3 evrei într-o clasă și alți 3 în altă clasă. Elevii evrei s-au bucurat cu toții de longevitate, chiar aceia care au murit, au murit octogenari. Și astăzi mai sunt în viață, eu și un coleg al meu. Și românii care erau 74 sunt tot 2. Vedeți cât de longevivi sunt evreii!

Am avut profesori de ebraică și am învățat ebraica acasă până la bar mițva. Bar mițva a avut loc [aproximativ în 1926] în casa părinților, în prezența profesorului de ebraică, foarte cunoscut pe vremea aceea, îl chema Schreiber. Era și poet, avea un volum de versuri, „Rândunelele Palestinei”. Îmi aduc aminte că au asistat membrii familiei, părinții mei, unchii mei, frații mamei mele, nu toți. Am ținut o mică alocuțiune, foarte scurtă, în limba ebraică și pe urmă mi-au dat niște cadouri. Pe urmă, neavând cărți, am uitat ebraica. Îmi amintesc vag cuvintele și literele astăzi.

Eu eram ocupat cu lecturile, cu sportul, cu bicicleta, făceam parte dintr-un club de cicliști. Pe strada Uranus, era o tipografie, care se numea „Marvan”, cunoscută pe atunci, o tipografie de lux, și lucrătorii acelei tipografii erau cicliști pasionați toți, întemeiaseră „Clubul ciclist Marvan”, din care făceam și eu parte și care avea un rival, clubul ciclist „Principele Nicolae”. La sfârșitul săptămânii obișnuiam să mă duc cu bicicleta la șosea, unde mă întâlneam cu alți cicliști din clubul „Marvan”, sau din clubul „Principele Nicolae” și mă plimbam cu ei cu bicicleta până la Ploiești, mergeam spre Oltenița, spre Giurgiu, mergeam câteva zeci de kilometri pe șosea.

De obicei, în vacanțele copilăriei nu părăseam Bucureștiul. Îmi amintesc că am fost pentru o săptămână la Sinaia, unde mi-a plăcut foarte mult. Am fost o dată cu tata la mare [Marea Neagră], pentru câteva zile, pe vremea când Mamaia era o localitate cu totul primitivă și pe plajă erau cabine de lemn. Altă dată am fost în vizită la o soră a mamei care locuia la Botoșani și am petrecut toată vacanța la Botoșani. În București, mergeam pe stadionul ANEF [Academia Națională de Educație Fizică], care nu era departe de locuința noastră, unde alergam sau săream, dar mai mult priveam la antrenamentele atleților. Eram foarte introvertit ca temperament. Vacanța era un fel de combinație între ciclism sau încercări de atletism și lecturi foarte intense, bogate pentru vârsta mea. Eram interesat de problemele limbii, nu numai de literatură. Știam bine franceza, dacă mi-ar fi permis să mă laud, foarte bine. Cunoșteam și germana și engleza. Vorbeam o franceză aleasă, nu numai că citeam. Citeam mai mult literatură franceză, dar citeam și literatură română. În ultimi ani

citesc aproape numai scriitori români și numai clasici. Citesc începând cu cronicarii, începând cu Văcăreștii, poeții și prozatorii dinaintea lui Eminescu, rareori îmi mai arunc ochii pe o carte franțuzească. Am, bineînțeles, preferințele mele și dintre poeții francezi.

Mergeam la cinematograful mut. Filmele erau împărțite în acte, unul avea opt acte, altul nouă acte, altul zece. Cele mai mari aveau 12 acte și după fiecare act se făcea pauză. Dacă operatorul era grăbit rula două acte, unul după altul. Protesta publicul și zicea că este obositor, dar acuma vede două ore neîntrerupt. Era un pianist cânta la pian când rula filmul. Îmi amintesc de actorii de atunci, mai ales de actorii comici, îmi amintesc de Zigotto, care era comicul cel mai popular, evreu american, mai târziu de Stan și Bran, Harold Lloyd, comicul cu ochelari. Îmi amintesc de Francesca Bettini, de Douglas Fairbanks, tatăl Douglas Fairbanks, că a existat și Fairbanks junior. Îmi plăcea Douglas Fairbanks fiindcă era aventurier, era voinic, era isteț, îi bătea pe toți. Îmi amintesc de Fatty, numit așa pentru că era obez. Dacă Fatty zicea ceva apărea scris pe ecran. Simpatici comici, toți muți. Îmi aduc aminte primul film sonor prin 1930 și ceva.

Înainte de război, prin anii 1930, mergeam la Librăria Hasefer [notă: în traducere 'Cartea'; astăzi există Editura Hasefer], unde se vindeau cărți scrise de evrei sau despre evrei, care nu se găseau în celelalte librării. Se organizau și expoziții de pictură, de plastică, de sculptură și așa mai departe. Am petrecut clipe plăcute în librărie. Nu cumpăram decât rar, nu aveam bani, dar intram și frunzăream cărțile, era o atmosferă intimă de cărturărie. Pe directorul librăriei mi se pare că îl chema Steinberg, era un om de cultură. Librăria era la intrarea în pasajul Villacrosse [notă: în centrul istoric al capitalei], acum s-a construit un bloc acolo.

Tata era abonat la toată presa evreiască, pe care o primea prin poștă. Iar ziarele evreiești, toate, le citeam din scoarță în scoarță. Era abonat la „Curierul israelit” [notă: „organ săptămânal pentru apărarea intereselor evreiești”, apare la București în 1906-1916, 1920-1941, 1944-1945. Cuprinde editoriale, anchete, polemici, informații, cronica externă, cronica internă, reclame.], ziar mare, cel mai bun, cel mai important, scos de Horia Carp. Era abonat la „Egalitatea” [notă: revistă evreiască care apare în 1890-1940, întreruptă în timpul primului război mondial și suprimată în 1940. În paginile revistei s-au reflectat: lupta pentru emancipare și progres cultural, lupta politică dusă pentru recunoșterea drepturilor cetățenești, ideologia sionistă, dar erau consemnate și evenimentele familiale: baluri, logodne, nunți, sărbători și necrologuri.], scoasă de [Moses] Schwartzfeld, era abonat la „Mântuirea” [notă: cotidian evreiesc, apare la București în perioada 1919-1922, bisăptămânal între 1944 și 1948. Ziar sionist, promovează cultura iudaică. Cuprinde editoriale, traduceri literare, comentarea unor legi și decrete legi.]. Era abonat, îmi aducea acasă o revistă, care apăruse mai demult, „Copilul evreu” [notă: revistă bilunară pentru copii și tineret, apare la București în perioada 1922-1940. Tematica: istorie biblică, jocuri, proză, scrisori idiș, ivrit.]. Copil fiind, îmi amintesc că citeam „Dimineața” și „Adevărul”. „Adevărul” avea o rubrică care îmi plăcea foarte mult, se chema „Năzbâtii”. Și „Egalitatea” lui Schwartzfeld avea o rubrică care îmi plăcea foarte mult, se chema „Huliganii în acțiune”. Îmi amintesc toți colaboratorii „Dimineții” de pe vremea aceea: Blumenfeld, Teodorescu Braniște, Ion Teodorescu, Constantin Graur, D. Faur, Liviu P. Nasta, care făcea cronicile externe. Îmi amintesc caricaturistii, graficienii „Adevărului”. Aș reciti și astăzi cu plăcere „Adevărul” și „Dimineața” din anii aceia, 1920-1930.

Un singur coleg de clasă cu mine la B [la liceul Spiru Haret], Vasilescu, a devenit legionar [1](#). După terminarea liceului îmi amintesc că a venit pe stradă îmbrăcat în cămașă verde și n-am îndrăznit să mă apropiu de el. Trebuie să știți că legionarii nu numai că nu vorbeau cu evreii dar nici nu îi

priveau. Eu dacă mergeam pe stradă și venea din sens opus un coleg de al meu, legionar, nu numai că nu mă saluta sau nu îmi răspundea la salut, sau nu se oprea, dar nici nu mă privea, se uita în partea cealaltă. Aveau poruncă nici să nu ne privească. Acest Vasilescu era legionar, însă după un timp a devenit foarte prietenos cu mine. Se schimbaseră în convingeri, își dăduse seama de absurditatea și caracterul criminal al Legiunii. El era un naiv care se lăsase atras de demagogia foarte abilă, foarte inteligentă. Eu nu i-am amintit niciodată nimic, nu i-am reproșat niciodată nimic. El a fost singurul care a fost legionar. În colo, nu a existat, nu s-a făcut deosebire, eram tratat ca toți ceilalți de profesori, deși unul dintre profesori era legionar, profesorul de franceză, Frolo. Le vorbea despre mine și le spunea că eu sunt simpatia lui. El era catolic, italian de origine. A fost candidat al Gărzii de Fier în județul Roman, unde există populație catolică, dar n-a fost ales. A fost singurul profesor legionar, dar cu mine era de o imparțialitate și mai mult decât imparțialitate, mă iubea că vedea că îmi place franceza. O dată l-am și contrazis, mi s-a părut că a greșit ceva. Ne ținea lecții de franceză mai bine ca la Universitate, fiindcă la Universitate lecțiile de literatură se țineau în limba română, el ne ținea lecțiile de literatură în cea mai bună limbă franceză, ce n-am avut parte la Universitate. Am absolvit Facultatea de Litere și Filozofie din București în 1935.

Îmi amintesc când a fost împușcată prima victimă a Gărzii de Fier. Prima victimă a Gărzii de Fier nu a fost așa cum se crede prefectul [Constantin] Manciuc [notă: prefect de Poliție la Iași asasinat de legionari la 25 octombrie 1925, în fața Tribunalului din Iași.], împușcat de Corneliu [Zelea] Codreanu [2](#). Manciuc a fost a doua victimă. Prima victimă, a fost studentul evreu David Falic. A fost împușcat chiar pe treptele Universității din Cernăuți, de un legionar, Nicolae Totu. Despre Nicolae Totu vorbește doctorul Brătescu, cunoscutul nostru istoric al medicinei, în ultima lui carte, dar în mod greșit îi zice Tăutu. Nu știu din ce pricină Totu l-a împușcat cum spuneam pe treptele universității pe studentul Falic. Nu știu ce a pățit Totu, cred că nu a pățit nimic, pentru că ajunsese să colaboreze la reviste, vedeam numele lui. Auzi, să împuști, să omori un om și să nu pățești nimic. Cum era justiția pe vremea aia!

Îmi amintesc de situația politică din Germania, dinainte de ianuarie 1933, când eu aveam 20 de ani, nu mai eram copil, când Hitler a triumfat în alegeri. Nenorocirea a fost că social-democrații nu s-au înțeles cu comuniștii, ei puteau să aibă majoritatea, dacă făceau frontul unic muncitoresc. Hitler cu demagogia lui a triumfat, el a promis arme în loc de unt, asta era lozinca lui. Eu aveam o cunoștință, Abeles îl chema, un evreu care locuia în Germania. A venit la București și am stat de vorbă cu el. „Ce credeți voi despre Hitler?” „Hitler nu e serios! Nu o să stea mult la putere! Iar în ce privește antisemitismul lui nu trebuie luat în serios! O s-o lase el mai moale, o să toarne el multă apă în vin! Nu ne e nouă frică de Hitler!” S-au iluzionat, nu numai omul cu care am stat de vorbă, toată minoritatea evreiască din Germania, toți gândeau așa. Au subestimat pericolul, nu și-au dat seama cât de colosal de periculos este, iar Hitler a fost om de cuvânt, și-a ținut toate promisiunile, a făcut tot ce omenește i-a stat în putere ca să creeze o Germanie lipsită de evrei. Unii au plecat în America, în Anglia, în Franța, dar cei mai mulți au rămas. Eu eram la curent. Când aveam bani mai cumpăram presa germană, se vindea în București la chioșcurile din centru. Citeam cotidianul lui Hitler și citeam cea mai scârboasă revistă de când Gutenberg a inventat tiparul, se chema „Der Stürmer” [‘Cel ce provoacă furtuna’], o revistă scoasă de unul dintre frații Strasser. Avea în partea de jos o lozincă, care apărea în fiecare număr, lozinca „evreii sunt nenorocirea noastră”. Cea mai rușinoasă revistă din câte mi-a fost dat să cunosc. Am cumpărat vreo două numere, dar nu se putea citi. Mai degrabă decât evreii din Germania, evreii din România au simțit pericolul pentru că pe ei îi obișnuise Garda de Fier și Liga cuzistă.

Al Doilea Război Mondial

De rebeliunea [legionară din ianuarie 1941] îmi aduc foarte bine aminte. Mă plimbam pe străzi fără frică și căscam gura. Pe strada Atena, am privit de la distanță, pentru că nu ni se permitea să ne apropiem, cum ardea sinagoga de pe acea stradă [templul Ieșua Tova], căreia legionarii îi dăduseră foc și nu permiteau nimănui, nici pompierilor, să se apropie să stingă focul. După război sinagoga s-a refăcut mai frumoasă, s-au fixat pe fațadă Tablele Legii și astăzi este una dintre sinagogile frumoase din București. Am avut norocul că nu am locuit în cartierele locuite de evrei, Văcărești, Dudești, locuiam în [cartierul] Dealul Spirii și acolo n-a fost nimic.

Când a venit războiul nemții ne-au dat afară din casă [aproximativ în 1941] și ne-am oploșit în alt cartier, în cartierul Ștefan cel Mare, într-o casă bătrânească, unde am locuit cu toții, cu bunicii. Casa fusese ocupată de germani și se instalase acolo o școală de ucenici. Nu aveam voie să posedăm radio. Aveam un radio mare, care a fost depus la circa de poliție, însă eu păstram, clandestin, un mic aparat cu galenă. Sunt aparate importate din Germania, mici, cubice, la care se asculta cu galenă și cu cască. Seara scoteam aparatul și ascultam Radio Londra și pe urmă îl ascundeam să nu fie descoperit, că mă băga la închisoare. Nu pot să spun cum urmăream războiul. Mă bucuram ca un copil de fiecare oraș pe care îl eliberau rușii în mersul lor spre vest, spre Berlin. Aveam și atlasul în față și îmi însemnam, a mai cucerit un oraș, a mai înaintat o sută de kilometri. Ascultam tot, știrile.

În 1941, când a izbucnit războiul nostru împotriva URSS, întâi am fost dat afară din armată și m-au trimis la Poligon, la muncă obligatorie. Tata nu a fost, fiindcă era prea bătrân, iar fratele era prea mic. Îmi amintesc că acolo am trăit primele bombardamente. Rușii bombardau Bucureștiul, iar noi lucram sub comandă militară și n-aveam unde să ne adăpostim. Am lucrat cu brațele, cu lopețile la construirea Poligonului, nu primeam nici mâncare nici bani. Muncă de sclavi, dar sclavii din antichitate cel puțin erau hrăniți. Se lucra de dimineața până seara. Iarna ne scoteau în oraș să curățăm zăpada. Îmi amintesc că eram împreună cu un camarad, care era medic de profesie și văd că se apropie de mine un soldat german, un simplu soldat aviator și intră în vorbă cu mine. Vorbeam germana. Și îmi spune că este antifascist și că în civilitate este muncitor textilist și că este din Augsburg. Am stat de vorbă cu el, dar ajuns acasă mi s-a făcut frică. Astăzi îmi dau seama că omul era cinstit, că era un antifascist german și îmi pare rău că am rupt legătura cu el.

Pe urmă ne-au trimis în Moldova, la Onești, unde construiam fortificații. Lucram ziua și noaptea la betonieră. Era o muncă grea, trebuia să car în spinare saci de ciment de 50 de kilograme, pe care nici nu reușeam să-i ridic de jos. Îi ridica un camarad al meu, mai voinic, îi pune în spinare și așa îi duceam unde trebuia și îi deșertam. Aveam un elev de școală militară, un tiran, care ne înjura și ne persecuta foarte rău. Îmi trimitea tata bani de acasă și puteam să îmi cumpăr câte ceva de mâncare. Evreii din Onești ne chemau uneori la miniane și cu ocazia asta ne invitau și la masă. M-au văzut că nu am farfurie, mi-au dat o farfurie și o lingură și îmi dădeau supă, mă hrăneau ei. Erau foarte cumsecade cu noi evreii din Onești, foarte umani. Onești-ul era un șetl, un târgușor unde evreii erau destul de numeroși, dar nu se deosebeau de ceilalți oameni, se îmbrăcau modern.

[Despre perioada războiului și implicarea în activitatea ilegală a partidului comunist, domnul Marcuson vorbește în articolul „Amintiri din ilegalitate”, publicat în „Cadran”. Caiet cultural al cenaclului „George Bacovia”, București, august 1971, p.6-7] >> Prin anul 1942, mă pomenesc mobilizat pentru „muncă obligatorie”, la tipografia Institutului Central de Statistică din București;

fericit prilej să îl reîntâlnesc acolo pe poetul Ștefan Popescu, pe atunci șeful acelei tipografii, pe care-l cunoscusem, cu un deceniu înainte, pe băncile Facultății de Litere. Și fericit prilej pentru amândoi ca, sub acoperirea unei activități oficiale să ne lărgim împreună activitatea neoficială... în serviciul Partidului Comunist Român; prilej de a transforma tipograma într-un centru de rezistență antifascistă. Acolo, într-o odăiță dosnică, am pus la cale planul acțiunilor noastre: multiplicarea, în sute de exemplare (deocamdată cu ajutorul unei mașini de scris) a unor broșuri de propagandă – unele, cu caracter literar – care s-au răspândit, uneori, și în alte orașe (un funcționar al „Statisticii”, care se întorsese de la Galați, ne-a adus în dar, din acel oraș, una din propriile noastre broșuri); alcătuirea unui fond de cărți literare și științifice pe care le trimiteam deținuților politici din lagăre, prin familiile lor; colectarea regulată, lunară – de la un grup de simpatizanți cu dare de mână – a unor destule de mari sume de bani pentru Ajutorul Roșu. Tovarășul Ștefan – șeful meu ierarhic! – mă scutise de orice obligații profesionale, încât mă puteam ocupa în exclusivitate cu aceste acțiuni; iar în ceasurile de răgaz îmi foloseam vremea traducând cartea prozatorului sovietic M. Ilin, „Se prefăce lumea”, care de asemenea a circulat într-un tiraj de zece exemplare dactilografiate și legate în pânză – îndată după 23 august 1944, datorită sprijinului lui Lucrețiu Pătrășcanu [3](#), a fost tipărită la editura „Forum”, care tocmai se înființase.

Chip să scoatem ceva la tipografia unde lucram nu era. Faptul că unul dintre salariații tipografiei locuia, dimpreună cu familia chiar în clădirea întreprinderii, reprezenta pentru noi o piedică de netrecut. Priveam cu necaz la mașinile de cules și de imprimat și fluieram a pagubă gândindu-mă cu cât mai repede, mai bine și mai cu spor decât mașina mea de scris ar lucra mașinile tipografiei. Iată, de ce, atunci când în primăvara lui 1944, tovarășul meu mi-a împărtășit, emoționat dar și preocupat, că a primit din parte Comitetului Central al partidului sarcina de a realiza un plan de tipărituri-broșuri, manifeste către populație și armată – și m-a întrebat dacă, pentru început, nu i-aș putea tipări pe undeva o broșură, a trebuit să mă gândesc la altă tipografie. Mi-am adus îndată aminte că-l cunoscusem – cu vreo trei ani înainte, într-o tabără de muncă obligatorie – pe unul dintre coproprietarii tipografiei „Țăranul” din București, pe Alfred Rainer, unul din principalii mei cotizanți, datorită căruia o bună parte din veniturile tipografiei ajungeau, prin intermediul său, în visteria Ajutorului Roșu. I-am făcut o vizită și i-am spus, fără ocol, ce vreau de la dânsul. Rainer a acceptat bucuros: ne punea la dispoziție atelierele sale și hârtia necesară, ca să tipărim ce vom dori. Mai aveam nevoie de un „culegător” și de o „puitoare” [Notă: persoană care pune foaia albă la mașina de imprimat]. I-am găsit în persoana zețarului Sigol și a puitoarei Ștefania Bărbulescu. Astfel a început, în atelierul tipografiei „Țăranul” – aflată în inima capitalei – nu departe de piața Sfântul Gheorghe – realizarea planului nostru de tipărituri.

Primul manuscris pe care mi l-a încredințat Ștefan Popescu avea douăzeci de pagini și se intitula „Armata Roșie vine”. Purta pe copertă mențiunea „Editura Comitetului Central al Partidului Comunist Român” (și mi s-a atras atenția că este prima tipăritură care apare în țara noastră cu această indicație), iar tirajul avea să fie de două mii de exemplare. La etajul întâi al atelierelor – unde se afla zețăria – am amenajat una dintre încăperi, unde zețarul avea să lucreze noaptea, când tipografia era pustie. Paznicul tipografiei a fost îndepărtat aprobându-i-se un concediu de câteva zile. Seara, Sigol intra în atelier, camufla atent ferestrele și, după ce totul era în ordine, se punea pe lucru. Îmi amintesc și astăzi ce mi-a răspuns când l-am întrebat, dacă îi place textul: „Fiecare cuvânt e un glonte!”

Culesul manuscrisului, care s-a făcut manual, cu literă mărunță și în rânduri înghesuite, ca să economisim hârtia, a durat trei sau patru nopți; apoi am trecut la operația imprimării. Aceasta s-a făcut ziua, într-o duminică, la o mașină „plană” și ca să împiedicăm zgomotul – care ar fi putut răzbate până în stradă – nu am folosit motorul electric, ci am învârtit manual roata mașinii. Tirajul l-am înghesuit într-o valiză mare, pe care am așezat-o într-un loc dinainte stabilit, de unde, seara, avea s-o ridice Ștefan. Am părăsit atelierul cu toții, pe rând, atenți, să nu fim urmăriți, după ce am ars în sobă colile rebutate, după ce am dereticat și am îndepărtat cu grijă toate urmele acțiunii noastre. Am lăsat ușile deschise ca Ștefan să poată intra în atelier să ia valiza cu broșuri și să încuie ușa, lăsând cheia în cutia de scrisori. Pentru ca tipografia să nu poată fi identificată după corpul de literă pe care îl folosisem, i-am cerut lui Rainer să sacrifice întreaga cantitate de literă cu acel caracter: plumbul a fost încărcat într-un săculeț și aruncat în Dâmbovița.

A doua zi, prin grija aceluiasi Ștefan, care făcuse „împrăștierea”, sute de cetățeni au găsit în cutiile lor de scrisori, prima lucrare scoasă de Editura Comitetului Central al P.C.R. „Partidul Comunist Român – puteau ei citi – se simte dator să lumineze opinia publică în acest greu ceas în care națiunea se află la răscruce, între viață și moarte... Partidul Comunist știe că lucrul nu e ușor. Cuvântul său străbate greu până la voi. El trebuie să își facă loc printre sârmele ghimpate ale unui regim de teroare și- ceea ce e mai grav – trebuie să lupte cu o întreagă mentalitate de neîncredere, de bănuială, de frică... Dar oricâte piedici i-ar sta în cale, glasul Partidului Comunist va fi auzit și înțeleș, pentru că este glasul instinctului național de conservare”. Dar abia în ziua eliberării [23 august 1944] aveam să aflăm numele celui care scrisese aceste pagini inspirate: Mihail Sebastian [4](#). Acum, pe noi, cei de la tipografie, altfel de sarcini ne așteptau: trebuia să scoatem, în chiar acea zi, primul număr legal al ziarului „România Liberă”.<<

Am fost membru de partid încă înainte de 1944, din ilegalitate, pentru că partidul comunist era singurul care nu era antisemit. Preluarea puterii de către comuniști m-a bucurat, pentru că scăpasem de Hitler. Alternativa noastră era Hitler sau Stalin, o a treia posibilitate nu exista, de aceea nu este doar permisă, cred că este inevitabilă gândirea maniheistă. Vedeam în Uniunea Sovietică, nu un bine, dar un rău mai mic decât Germania lui Hitler. Multe lucruri le-am aflat după 23 august 1944, și încă nu se știe tot. Nu vezi că se neagă Holocaustul? Nu m-aș mira ca mâine poimâine să apară un istoric care să spună al doilea război mondial este o invenție a jidanilor! Așa cum spun că Holocaustul este o invenție a noastră. Cum au murit 6 milioane de evrei, s-au evaporat? Majoritatea nu știu că evreii de astăzi sunt singurul popor din lume care astăzi este mai puțin numeros decât înainte de război. N-au reușit să recupereze prin spor natural cele șase milioane de victime. Cum au dispărut cele 3 milioane de evrei polonezi, că astăzi în Polonia sunt mai puțini evrei decât în România? Cum au dispărut? Cea mai mare crimă a istoriei! Istoria tuturor popoarelor și a tuturor secolelor n-a cunoscut o asemenea industrie a asasinatelor!

După Război

După război ni s-a dat înapoi casa din strada Uranus și ne-am mutat din nou în vechea noastră casă.

Aveam sentimente sioniste, mi-a plăcut ideea sionistă, citisem pe Herzl, dar nu credeam că este realizabil. Credeam că este o utopie, pentru că știam că pe planeta noastră nu există nici o insuliță, nici o bucată de pământ, care să nu aparțină cuiva. Și cum puteam eu să prevăd, că cineva va da evreilor 20.000 de kilometri pătrați. Cum am aflat eu despre întemeierea statului Israel? La Biblioteca Centrală de Stat, la Sala de periodice. Citeam ziarul „L’Humanite”, cotidianul partidului

comunist francez, singurul ziar francez care se putea citi în România [în 1948]. Citeam ziarul și am văzut la un moment dat harta Israelului. Am rămas uluit. Am stat ore întregi și m-am uitat la harta noului Israel și nu îmi vedea să îmi cred ochilor că avem și noi o țară a noastră. Am simțit că s-a realizat o minune, că s-a realizat ceva ce nu credeam niciodată. Gândește-te că din anul 70 după Hristos până în 1948, evreii din lumea întreagă au tânjit, au năzuit, au suspinat, au visat noaptea după Ierusalim. Când doi evrei se despărteau, nu spuneau „La revedere!”, spuneau „La anul la Ierusalim!”

Mama a făcut alia în anii 1960 în Israel, unde erau fratele meu și alte rude. A locuit într-un azil de bătrâni în Tel Aviv. Am vizitat-o în Israel și când m-am întors acasă, am primit vestea că a murit. A murit după ce o vizitasem eu. Avea 89 de ani când a murit [în 1981].

M-am gândit să plec în Israel, dar nu știam limba. Mi-ar fi venit greu să trăiesc în Israel. Închipuiți-vă că cineva ar locui în România și n-ar ști românește, cum i-ar veni? N-aș fi putut să practic nici o meserie intelectuală. N-aș fi putut, ceea ce eram în România, redactor de editură. M-am gândit să plec la Paris din timpul liceului. Dacă plecam după ce terminam liceul, n-ar fi fost bine. În 1940 au intrat germanii, mă prindeau ca pe un pui de găină și mă gazau. Așa de bine, de rău, trăiesc. După 23 august 1944, trebuia să plec, am greșit că n-am plecat.

Am fost prin 1949, atât în Polonia cât și în Germania [RDG]. Am fost trimiși patru români [Notă: de către statul român într-un schimb oficial cu Polonia și RDG] ca să ne petrecem concediile, și în schimb polonezi și germani au venit în România să-și petreacă concediul. Cu ocazia asta am călătorit în toată Polonia, de la un cap la altul, am văzut o sumedenie de orașe și sate și în Germania la fel. La Varșovia cât priveai cu ochii, în zare de la un capăt la altul numai ruine, nu se știa pe unde au fost străzi. Nu s-a găsit pentru noi o casă întreagă unde să fim găzduiți. Știți unde am fost găzduiți? Prin Varșovia trece fluviul Vistula. La mal era ancorat un vaporeș, probabil pentru plimbări, pentru excursii. Ei bine, în cabinele acelui vaporeș am fost găzduiți. Nu s-a găsit o cameră în toată Varșovia. Ca să îți dai seama ce însemnă ruină, era ici și colo câte un perete în picioare. Același lucru și la Berlin. Am fost găzduiți într-o comună suburbană, la vreo zece-doisprezece kilometri de Berlin, unde erau câteva case întregi și aveam o mașină. Nu am văzut nici în Germania, nici în Polonia, un bărbat de vârsta mea, aveam vreo treizeci și ceva de ani. Erau numai femei, copii și bătrâni. Nu existau bărbați. Hitler i-a curățat pe germanii de vârsta mea mai rău decât pe evrei. În Polonia n-am văzut bărbat de vârsta mea deși am stat o lună întreagă. În Germania am văzut un singur bărbat, care n-avea picioare, pierduse picioarele pe front. Să-ți povestesc atitudinea femeilor față de noi bărbații. Din ochi ne implorau să le dăm puțină atenție și polonezele și germanele. Erau decente, nu erau agresive. Puține erau agresive și ne săreau de gât, excepții. Erau fericite dacă le priveam și dacă le adresam cuvântul.

Am fost salariat numai după 23 august 1944. Înainte am trăit din lecții de engleză și franceză. Nu dădeam prea multe lecții, deși puteam să am mai mulți elevi, ca să îmi rămână timp să citesc, să mă plimb. Consideram și consider și astăzi că cea mai mare bogăție a omului este ceea ce romanii numeau „otium”, adică timp liber inteligent folosit. După război am fost salariat, întâi am lucrat la Partidul Comunist, ne numeam instructori, dar eu lucram la documentarea secției de propagandă. Eram documentarist. Am lucrat mulți ani. Am lucrat din 1945 până prin anii 1950, când m-au dat afară, din cauza unui proces în familie [Domnul Marcuson avea probleme acum cu dosarul de membru de partid]. Apoi am lucrat la o editura Univers, tot prin anii 1950. Am fost și profesor la Institutul de Limbi străine, unde am predat franceza, dar scurt timp, numai câțiva ani. Nu-mi mai

amintesc acum, 1950-1960, până s-a desființat Institutul. Am fost cercetător la Institutul de Istorie al Partidului. Am publicat niște cărți, niște articole. M-am pensionat de la Editura Științifică și Enciclopedică în 1973, unde a fost foarte bine.

Soția mea, Cornelia Păunescu, este fiica unor vechi militanți social-democrați și eu am vrut să stau de vorbă cu părinții ei să îmi povestească amintiri, așa cum povestesc eu acum, din vechea mișcare social-democrată, dinaintea primului război mondial. Părinții ei erau cunoscuți, fotografiile lor au apărut în „Istoria socialismului” a lui Atanasiu, și fotografia mamei ei și fotografia tatălui ei. Tatăl ei, Păunescu Paltin, murise. Este o stradă în București care-i poartă numele socrului meu. O stradă mică, frumoasă, în cartierul unde locuiam noi. Strada unde locuiam noi trebuia să se numească Păunescu Paltin, dar s-au apucat și au schimbat numele și atunci au dat numele altei străzi, paralele, numele. Și mama ei, era militantă a femeilor socialiste și am stat de vorbă cu ea și cu ocazia asta am cunoscut-o și pe fiica ei, care mi-a povestit și ea amintiri din mișcarea social-democrată. A fost „love at first sight” [dragoste la prima vedere]. Și ne-am căsătorit. Eram în vârstă amândoi, trecusem de 40 de ani.

Soția mea, Cornelia Păunescu s-a născut în 1911, în București. Nu este evreică. Soția mea avea două surori, Blanche Nicolau [născută Păunescu] și Agatha Păunescu, care trăiește și este pensionară. Toată viața au trăit în București. Ne-am căsătorit în 1957, la București. A fost numai o căsătorie civilă la primăria sectorului 3, fiindcă nu eram credincioși, nici eu, nici ea. Atât familia mea cât și familia soției au fost de acord cu această căsătorie. Nu mai eram un copil, aveau încredere în mine că știu să aleg și am ales cât se poate de bine. Cornelia făcuse Facultatea de Medicină din București. Era un om de știință, a participat la peste treizeci de congrese internaționale, cu comunicări. Era în România singurul doctor docent în medicină în specialitatea ei, autoarea primului tratat de pediatrie ORL. A participat ca medic la războiul din Coreea [notă: 25 iunie 1950 – 27 iulie 1953] împotriva americanilor și a fost medicul personal al lui Kim Ir Sen [notă: (1912-1994), președinte al Republicii Populare Democrate Coreene din 1948.]. Erau acolo medici din toate țările socialiste, din Republica Federală Germană, din Ungaria, din Cehoslovacia, din Polonia, din Yugoslavia, din China. Într-o zi Kim Ir Sen s-a îmbolnăvit și a întrebat care este cel mai bun medic. Ea l-a tratat și Kim Ir Sen ne-a invitat de două ori în Coreea. Am stat câte o lună de fiecare dată, unde stătuse înaintea noastră Ceaușescu. Coreea este o țară foarte frumoasă. Phenianul fusese bombardat de americani și de sud-coreeni, așa că tot orașul era nou. Au construit teatre, săli de conferințe. Din tot orașul vechi rămăsese numai o poartă de intrare. Ne-am plimbat prin Phenian, dar bineînțeles cu translatorul după noi. Am bătut drumul din București și până în Coreea cu Transiberianul [tren special]. Am văzut toată Siberia și toate orașele Coreei și ale Chinei. Siberia este o imensitate, ascunde bogății fabuloase, care nu se cunosc încă. E o splendoare, [sunt] numai păduri de mesteceni de la Moscova până la frontiera chineză. Prima oară ne-am dus și ne-am întors cu Transiberianul. [Notă: călătoria cu trenul, dus, dura aproximativ opt zile] A doua oară ne-am dus cu Transiberianul, dar ne-am întors cu avionul de la Beijing. China de astăzi este altceva decât am văzut noi, pentru că a început să se construiască. Am fost în multe țări [împreună], în Anglia, Franța, Germania, Italia, Uniunea Sovietică, China și Coreea, Bulgaria, Yugoslavia, Turcia.

Cornelia era un om care nu a mințit niciodată în viața ei, de o mare blândețe și de o mare generozitate, un om care avea un singur cusur, avea prea mare încredere în oameni. Nu avea noțiunea răului. Știa foarte bine franceza, engleza și italiana. Avea o cultură umanistă frumoasă, [domnul Marcuson arată în diferite direcții ale camerei, fiecare bibliotecă este un corp separat]

aceea este biblioteca ei engleză și americană, asta este biblioteca franceză, asta este biblioteca latină, asta este biblioteca română, dincolo avem biblioteca germană. Ea se ducea la spital sau la facultate, să țină cursuri, eu mă duceam la editură, la institut. Ne-am pensionat în aceeași zi, în 1973. Viața cotidiană era proastă din punct de vedere politic, iar din punct de vedere economic erau greutățile de atunci, stăteam la cozi, nu găseam de toate. Magazinele nu arătau ca cele de acum, erau sărăcăcioase, vânzătorii erau needucați, nu era ușor să faci aprovizionare. Timpul liber ni-l petreceam citind, plimbându-ne, mergând la spectacole. Nu am ținut tradiții evreiești. Într-o dimineață, [din anul 2000], luasem dejunul în bucătărie, cum ziceam noi, „mai aproape de locul de producție”. Respira cam greu, dar n-am prevăzut nimic. Am luat-o de braț și am adus-o ca să se așeze pe fotoliu, ca să continue să-și citească romanul. A căzut. Am crezut că s-a împiedicat de covor. Era moartă. Nu știam că un om poate muri așa de ușor.

Trăim într-o țară unde există libertatea opiniei, libertatea opiniei există și pentru mine. S-a făcut cel mai mare palat [Palatul Parlamentului] din Europa și al doilea din lume. [Notă: Palatul Parlamentului sau 'Casa Poporului', a doua clădire ca mărime din lume după Pentagon, proiect executat la ordinul lui Ceaușescu. Actualmente adăpostește Parlamentul României și numeroase muzee.] Actualul regim nu este în stare să construiască așa ceva și nici să mobileze un palat unic în Europa. Este lucrul emblematic pentru București așa cum și pentru Paris este turnul Eiffel, cum pentru Moscova este Kremlinul, cum pentru Roma este Colosseum. S-a construit enorm, ceea ce astăzi nu se mai face, astăzi nu mai sunt în stare să termine ceea ce s-a început și ceea ce este aproape gata. Dacă mai trăia un an Ceaușescu aveam Biblioteca Națională și sute de blocuri de locuit, blocuri frumoase, cu balcoane, cu rotunjimi, bine gândite. Merg kilometri cu autobuzul 104 și văd ce s-a construit pe vremea lui Ceaușescu și astăzi stau cu macaralele la Biblioteca Națională, vor să facă nu știu ce, ăstora nu le trebuie bibliotecă, nu le trebuie carte. Pot fi cu moderație, optimist, suntem, fără indoială, pe calea cea bună. Dacă aflându-ne noi pe calea cea bună ne mai și poticnim, asta e altceva, dar ne poticnim totuși pe calea cea bună. Voi vota cu social democrații [PSD], și bineînțeles pentru Parlament voi vota cu Menora [semnul deputatului comunității evreiești]!

Ascultam foarte regulat [posturile de radio străine] BBC și „Vocea Americii”. După ce m-am pensionat ascultam chiar de două ori aceeași emisiune, o dată seara și a doua zi dimineața, când se repeta. Nu puteam să nu ascult, eram curios, aveam nevoie ca de aer să ascult aceste posturi. Îmi aduc aminte de Noel Bernard și de soția lui, știam numele altora, dar le-am uitat.

Revoluția din 1989 am privit-o cu simpatie, mă săturasem de Ceaușescu. Eram în București. Mă plimbam pe stradă, dar n-am fost în mulțimea aceea, căreia i-a vorbit Ceaușescu, mă feream de mulțimi. Era inevitabil, pentru că trebuia neapărat să intrăm în Europa. Mi-am dat seama mai târziu, cu Ceaușescu nu intram în Europa. Pentru noi este o chestiune de viață și de moarte a face parte din Europa, înseamnă pace și prosperitate. Mă necăjește faptul că suntem așa de întârziați și e posibil să fim amânați, sper să intrăm [în 2007]. Viața mea a devenit mai bună după 1989, am putut să citesc presă straină, am putut să citesc o serie de autori, pe care înainte nu-i puteam procura, am putut să călătoresc în străinătate, aproape în fiecare an și în Răsărit și în Apus.

Nu știu în ce an, înainte de 1989, s-a prezentat cineva la mine din partea comunității [evreiești] și m-a întrebat dacă vreau să fiu membru al comunității. Am acceptat pe loc, am plătit prima cotizație, pot să spun că sunt un vechi membru. Acum, într-o duminică dimineața, aflându-mă la centrul cultural din strada Popa Soare, la o conferință, ni s-au împărțit niște formulare cu

rugămintea să le completăm. Am devenit membri ai Asociației Sioniștilor din România, care s-a reînființat după câteva decenii cât a fost interzis. Cu ocazia sărbătorilor de iarnă, am primit o felicitare de la sioniști, care au sediu aici, pe bulevardul Kogălniceanu, unde este și Sohnut-ul. În ciuda faptului că am rămas așa de puțini, comunitatea are o viață activă. Revista „Realitatea evreiască” este foarte bună. [Notă: Revistă a minorității evreiești din România care apare între 1956 și 1995 sub denumirea de ‘Revista Cultului Mozaic’, iar din 1995 își schimbă numele în ‘Realitatea evreiască’. Cuprinde articole legate de viața culturală și culturală a comunității și are o pagină în limba engleză și una în limba ivrit.] Are articole nemaipomenite, admirabile, în special ale lui Eveline Fonea, ale Iuliei Deleanu, Luciane Friedmann. Frecventez regulat duminica [centrul de conferințe comunitar] din strada Popa Soare. Uneori iau masa la cantina de acolo.

Religia m-a interesat întotdeauna, deși n-am fost credincios. Putem să negăm existența divinității, dar nu putem să negăm existența religiei. Sunt un cititor al Bibliei, un cititor de literatură religioasă. Sinagoga o frecventez numai la ocazii. Din păcate slujbele religioase la sinagogă sunt toate după apusul soarelui, când apare prima stea, atunci începe șabatul. Ei, când apare prima stea, eu sunt în casă, nu umblu pe drumuri. Nu ies noaptea, decât la sărbători, când pot să mă duc și ziua. Am fost la Sucot, am fost de sărbătorile de toamnă, la acele adunări care au loc dimineața sau după-amiaza devreme. Sinagoga nu este biserică, la biserică de obicei se duc numai credincioșii, iar la sinagogă se duc și necredincioși. Sinagoga este Beit Ha Knesset, Casa Adunării, acolo se adună evreii. Înainte de război se făceau concerte. Venea o cântăreață, Silvia Feller. Și astăzi la sinagogă se țin adunări electorale, se țin conferințe. Acum mă duc la Templul Coral, de puține ori am fost la sinagoga din strada Atena [Notă: Sinagoga Iosua Tova, construită în 1827, încă în funcțiune; actualmente strada se numește Tache Ionescu]. Cele mai multe sinagogi s-au desființat. Mă duceam înainte la Sinagoga Malbim [notă: construită în 1864, demolată în 1985; actualmente șantierul Bibliotecii Naționale, lângă Bulevardul Unirii], îmi plăcea foarte mult. Mă duceam și la Sinagoga Mare [Notă: construită în 1846, din 1991 muzeul ‘Memorialul Martirilor Evrei din România’], din strada Vasile Adamache, unde mă duc și acum să văd expoziția Holocaustului.

Identitatea mea nu am negat-o niciodată, dovadă că deși am fost sfătuit, nu mi-am schimbat numele, nu m-am botezat. Este și inutil să îți negi identitatea. Dacă un evreu neagă că este evreu, totdeauna se găsește cineva care să-i aducă aminte! Am ajuns la convingerea că evreii nu sunt numai o religie, dar sunt o etnie. Pe lângă religia mozaică există o etnie evreiască, așa cum există o etnie maghiară sau germană, bulgară și așa mai departe. Copilul evreu este o ființă bogată în clipa când se naște din pântecul mamei sale. E un noroc să fii evreu. Evreii sunt un neam incomparabil. Despre orice națiune s-ar putea spune că este incomparabilă cu alta, dar istoria evreilor este unică. Istoria evreilor care începe cu paisprezece secole înainte de Hristos, este nemaipomenită. Evreii au trăit datorită rabinilor lor și datorită religiei lor, religia i-a împiedicat să dispară. Ebraica este singura limbă clasică care a putut fi renăscută. S-au făcut mari încercări în Europa să se renască latina, s-a înființat în Franța societatea „Le latin vivant”(„Latina vie”), au scos reviste, dar n-au reușit. Au încercat grecii să învie vechea limbă atică, dar n-au reușit. Grecii de astăzi vorbesc tot demotica, limba populară grecească. Singura limbă veche care a reușit și este vorbită astăzi de milioane de evrei din Israel, este ebraica. Orice școlar astăzi în Israel poate citi Vechiul Testament în original, în ebraică. E ceva nemaipomenit!

Glosar:

1 Legionar

Membru al Legiunii Arhanghelului Mihail (Mișcarea Legionară), mișcare înființată în anul 1927 de C. Z. Codreanu ca o organizație paramilitară teroristă de orientare naționalistă-fascistă, creată după modelul organizațiilor naziste SA și SS, cu un caracter mistic-religios, violent anticomunist, antisemit și antimasonic. După asasinarea lui Codreanu în aprilie 1938 conducerea Legiunii a fost preluată de Horia Sima.

2 Codreanu, Corneliu Zelea (1899-1938)

a fost liderul al extremei-drepte naționalist creștine din România interbelică, al partidului Garda de Fier (Legiunii Arhanghelului Mihail). În 1938 a fost împușcat la un ordin direct al regelui Carol al II-lea.

3 Pătrășcanu, Lucrețiu (1900-1954)

om politic român, membru al conducerii Partidului Comunist Român, ministru, avocat, sociolog și economist.

4 Sebastian, Mihail (Hechter, I

) (1907-1945) (new): romancier, critic literar, dramaturg, eseist. Are studii de doctorat în științe economice și drept public la Paris. În anii 1930 își publică cele mai importante opere, cu tentă autobiografică, care suscită vii polemici literare și doctrinare. Este redactor la Revista Fundațiilor Regale între 1936 și până 1940, când este dat afară din cauză că era evreu. Din 1941 este profesor la liceul evreiesc Cultura B, iar la Colegiul Onescu, o universitate evreiască improvizată, unde ține un curs de literatură comparată. Moare în urma unui accident.